

Мирослава Сірант

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри конституційного та міжнародного права

МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД ЯК ГОЛОВНИЙ ОРГАН ІЗ ПРОТИДІЇ АГРЕСІЇ

© Сірант М., 2018

Розглядаються питання Міжнародного кримінального Суду у контексті протидії агресії. На підставі методології системного аналізу міжнародного та національного законодавства досліджується реалізація компетенції визначеної Римським Статутом Міжнародного кримінального Суду щодо агресії та вплив юридичної практики установи на забезпечення безпеки. Пропонується доповнення терміну “агресія” новими чинниками зв’язаними з появою кібер-атак і інших новітніх засобів.

Ключові слова: агресія; Міжнародний кримінальний Суд; Римський Статут; міжнародне законодавство; національне законодавство; забезпечення безпеки.

Мирослава Сірант

МЕЖДУНАРОДНЫЙ УГОЛОВНЫЙ СУД КАК ГЛАВНЫЙ ОРГАН ПО ПРОТИВОДЕЙСТВИЮ АГРЕССИИ

Рассматриваются вопросы Международного уголовного суда в контексте противодействия агрессии. На основании методологии системного анализа международного и национального законодательства исследуется реализация компетенции определенной Римским Статутом Международного уголовного суда в отношении агрессии и влияние юридической практики учреждения на обеспечение безопасности. Предлагается дополнение термина “агрессия” новыми факторами связанными с появлением кибер-атак и других новейших средств.

Ключевые слова: агрессия; Международный уголовный суд; Римский Устав; международное законодательство; национальное законодательство; обеспечения безопасности.

Myroslava Sirant

Institute of Jurisprudence and Psychology,
Lviv Polytechnic National University,
Department of Constitutional and International Law
Ph. D., Assoc. Prof.

INTERNATIONAL CRIMINAL COURT AS A MAJOR ORGAN AGAINST AGE

The article deals with questions of the International Criminal Court in the context of counteraction to aggression. Based on the methodology of system analysis of international and national legislation, the realization of the competence of the Rome Statute of the International

Criminal Court concerning aggression and the impact of the legal practice of the institution on security is explored. The addition of the term “aggression” is proposed by new factors associated with the emergence of cyber-attacks and other new means.

Key words: aggression; International Criminal Court; Rome Statute; international law; national legislation; security assurance.

Постановка проблеми. Звернення Верховної Ради України до парламентів іноземних держав та міжнародних організацій від 7 лютого 2017 року щодо засудження ескалації збройної агресії Російської Федерації проти України підкреслює значимість міжнародних інституцій у гарантуванні безпеки. Агресія кваліфікується як найтяжчий міжнародний злочин, який є загрозою для загального миру та безпеки. Особлива небезпека цього протиправного акту виражається в його універсальності. Ця універсальність полягає в тому, що злочин агресії може бути здійснено різними способами та в різних формах. Важливим аспектом у вивченні теми злочину агресії є необхідність акцентувати увагу на особливій тяжкості цього міжнародно-протиправного діяння, вчинення якого не може мати ніяких виправдань. Вірогідність здійснення актів агресії з боку держави, що відрізняється ворожою зовнішньою політикою, є загрозою для інших держав.

Аналіз дослідження проблеми. Незважаючи на високу наукову та практичну значущість дослідження тематики міжнародного злочину агресії, варто зазначити, що у науці це питання недостатньо вивчене. Питання запобігання агресії в працях розглядали вчені: П. Бірюков, І. Бліщенко, І. Бондарев, О. Волесвудз, С. Гріцаєв, Н. Дрьоміна, О. Касинюк, М. Костенко, І. Марусін, В. Пилипенко, М. Михайлов, І. Фісенко, М. Арсанджані, М. Бензінг, М. Бергамо, Б. Бертрам, Н. Браун, Ф. Бюньон, Х. Ван дер Вільтен, Е. Давид, Н. Джейн, С. Заппала, Р. Крайєр, М. Леттімер, А. Майєр, Ф. Манн, Д. Робінсон, Дж. Стінг, П. Фішер, Д. Флек, Дж. Холмс, Д. Шеффер та інші. Що стосується окремих наукових робіт, то розглядаються окремі аспекти, які стосуються міжнародної безпеки, однак, ці роботи присвячені не тільки проблемі злочину агресії, а й загальним питанням боротьби з міжнародними злочинами.

Мета статті – дослідження діяльності Міжнародного кримінального Суду як головного органу з протидії агресії.

Виклад основного матеріалу. Російська Федерація здійснює збройну агресію проти України, супроводжуючи це цинічними і протиправними вимогами щодо зміни конституційного ладу України та відмови України від обраного цивілізаційного курсу, орієнтованого на співпрацю з ЄС та НАТО з перспективою повного членства в цих організаціях [1, с. 5]. Угода про асоціацію між Україною з одного боку та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншого боку передбачає ратифікацію міжнародних правових стандартів у всіх сферах життя, зокрема, у сфері міжнародного кримінального права.

Міжнародне кримінальне право неможливо уявити без відповідних договорів, що закріплюють норми, якими має керуватися міжнародне співтовариство. Формування цієї галузі почалося з моменту вироблення принципів, які були закладені в Статуті Нюрнберзького трибуналу, а в подальшому закріплені Статутом Організації Об'єднаних Націй.

Статут Міжнародного кримінального суду є найбільш повним джерелом міжнародного кримінального права, в преамбулі якого підтверджуються принципи, перераховані в Статуті ООН. Стаття 5 (1) (d) говорить, що Міжнародний кримінальний суд має юрисдикцію над усіма серйозними міжнародними злочинами, в тому числі злочином агресії. Римський Статут Міжнародного кримінального суду спрямований на зміцнення верховенства права в міжнародних відносинах, вимагаючи від осіб, які порушили обов'язки по відношенню до міжнародного співтовариства, постати перед незалежною міжнародною судовою установою та понести відповідальність за свої вчинки.

Відносно злочинів, що підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального Суду, геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини діють існуючі міжнародні договори: Конвенція про попередження злочину геноциду та покарання за нього 1948 року, Женевські конвенції про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року, Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання від 10 грудня 1984 року і інші міжнародні акти. Відповідно до норм, закріплених в цих конвенціях, держави зобов'язані здійснювати кримінальне переслідування осіб, які вчинили міжнародні злочини.

Стаття 8 (п. 2) Римського Статуту Міжнародного кримінального Суду дає визначення “акту агресії”, в доповненні до статті 8 (п. 1): застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави або будь-яким іншим чином, несумісним із Статутом Організації Об'єднаних Націй.

Фактором, що впливає на включення злочину агресії в юрисдикцію Міжнародного кримінального Суду, було правомочність держав здійснювати кримінальне розслідування у справах, пов'язаних з даним злочином, в тому числі, прийняття рішень щодо осіб, винних у скоєнні агресії, виходячи з універсальності своєї кримінальної юрисдикції. У нормативному плані погоджено порядок виконання юрисдикції Міжнародного кримінального Суду.

Визначення злочину агресії, щодо якого Міжнародний кримінальний Суд зможе здійснювати свою юрисдикцію, звучить так: злочин агресії означає планування, підготовку, ініціювання або здійснення особою, яка в змозі фактично здійснювати керівництво або контроль за політичними або військовими діями держави, акту агресії, який в силу свого характеру, серйозності та масштабів є грубим порушенням Статуту Організації Об'єднаних Націй. В тому числі, вказуються ознаки акту агресії, які також закріплені резолюцією 3314 (XIXX) Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 року “Про визначення агресії”.

Важливо відзначити те, що Суд може здійснювати свою юрисдикцію щодо злочину агресії, що виникає з акту агресії, здійсненого державою-учасником, тільки в тому випадку, якщо держава-учасник раніше не заявила про невизнання такої юрисдикції шляхом надсилання відповідної заяви Секретареві Суду. Як зазначає Ю. Орлов, проблема полягає в тому, що українське законодавство про кримінальну відповідальність не передбачає можливості та не закріплює критерії, за якими злочинність діяння, вчиненого на території України, встановлювалася б не КК України, а іншими нормативно-правовими актами, зокрема, Римським статутом МКС. Такий висновок можна зробити, виходячи зі змісту ч. 1 ст. 6 КК України [2, с. 131].

Необхідно зазначити, що стосовно держави, яка не є учасницею Римського статуту, Суд не буде здійснювати свою юрисдикцію за злочином агресії, здійсненим громадянами цієї держави або на його території. Отже, визначення, затверджене резолюцією 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН є похідним від наявних джерел. Визначення, закріплене Римським статутом, навпаки, вимагає від держави дій або участі в процесі звинувачення окремих фізичних осіб, винних за злочин агресії.

За визначенням Національного інституту стратегічних досліджень при Президентіві України, юрисдикція Міжнародного кримінального Суду є лише доповненням до національної юрисдикції, і виступає як самостійна тільки в тому випадку, коли національні системи правосуддя не працюють. Відповідно до принципу “компліментарності” Міжнародного кримінального Суду вона буде діяти лише у тих випадках, коли національні суди не можуть чи не хочуть боротися зі злочинами проти миру і безпеки людства. Зокрема, коли держава не зацікавлена у переслідуванні високопосадовців, або судова система держави зруйнована [3].

Акти агресії на сучасному етапі можуть мати різні форми і прояви. На думку С. Єсімова, розвиток суспільства характеризується зростаючою роллю інформаційної сфери, яка є системоутворюючим чинником життя суспільства і активно впливає на політичну, економічну і інші складові безпеки України. Інформаційна безпека відіграє визначену роль у загальній системі забезпечення національної безпеки, тому акти агресії можуть бути вчинені не тільки у вигляді збройного нападу, а й у формі кібератак, що є серйозною загрозою для внутрішньої безпеки держави [4, с. 74].

Протиправні дії збройних неурядових організацій також необхідно кваліфікувати як акти агресії проти окремих держав. Такі дії можуть мати більш руйнівні наслідки, ніж напад збройних сил будь-якої держави. Наприклад, акти агресії проти низки країн, що здійснюються забороненими

в Україні та в інших державах радикальними угрупованнями ісламізму “Ісламська держава”, що є збройною організацією. Основні та характерні риси “Ісламської держави” не підпадають під більшість загальноновизнаних дефініцій державності.

Необхідно продовжувати той курс, який був визначений за підсумками Кампальської конференції з метою подальшого розвитку норм із заборони агресії в будь-яких її формах і проявах, як найтяжчого міжнародного злочину. Варто зазначити, що в діяльності Міжнародного кримінального Суду бере участь більше ніж 120 країн. Однак проблемним чинником у прийнятті Римського Статуту та його подальшій ратифікації є момент, щодо видачі Міжнародним кримінальному Суду обвинувачених у скоєнні міжнародних злочинів, що належать до його компетенції. Водночас, Міжнародний кримінальний суд є незалежним міжнародним органом, діяльність якого не потрапить під тиск з боку окремих держав. Його діяльність здійснюється виключно в цілях підтримки та розвитку системи міжнародного правосуддя для запобігання міжнародним злочинам, найтяжчим з яких є агресія.

Незважаючи на всі колізії, які виникають між положеннями Римського Статуту Міжнародного кримінального суду і нормами національного законодавства України та низки інших держав, необхідно звернути увагу на важливий момент, що стосується самої діяльності Міжнародного кримінального Суду та її специфіки. Варто зазначити, що у межах кримінальної відповідальності за злочини, вчинені окремими фізичними особами, шляхом порівняльно-правового аналізу, Суд розвинув своєрідну концепцію колективної перевірки за злочини, яка дуже вдало висловлює характерні риси системної міжнародної злочинності. Нормотворча діяльність Міжнародного кримінального Суду має вплив на роботу інших міжнародних кримінальних трибуналів та національних судів.

Міжнародний кримінальний суд повинен слугувати символом міжнародного правосуддя, який приймає справедливі рішення, пов'язані з порушенням норм міжнародного права. Що стосується самої процедури реалізації судочинства Міжнародного кримінального суду, то варто зазначити, що така процедура виконання рішення МКС є подвійною. Подвійна процедура приведення у виконання рішень Міжнародного кримінального Суду є основою Римського Статуту та представляє нову систему в історії міжнародного публічного права в сфері міжнародної відповідальності. Перед тим, як Міжнародним кримінальним судом буде оголошено вирок підсудному, держава, громадянином якої ця особа є, має прийняти формулювання цього звинувачення, а винну особу буде засуджено відповідно до системи “подвійної згоди”, описаної в Статуті. Відповідно до цієї системи, держава повинна спочатку увійти в список держав, що мають можливість стати місцем виконання вироку (далі – список), а потім стати учасником президії суду з окремих випадків. Як тільки на засіданні палати Міжнародного кримінального суду буде висунутий вирок до обвинуваченого щодо позбавлення волі, ця особа відбуває покарання в тій країні, яку призначить Міжнародний кримінальний Суд. Президія Суду приймає це рішення, виходячи зі списку відповідних держав, а секретаріат це підтримує. Якщо Президія не погоджується з умовами утримання, то держава або перестає бути учасником країн списку, або змінює ці умови. Існує можливість для держави в будь-який момент розширити або додати будь-які умови щодо засудженого, але Президія повинна розглянути ці поправки.

На практиці, суд робить висновок, а саме двосторонні угоди з державами, які встановлюють межі для прийняття засуджених осіб. Ці домовленості повинні відповідати Римському Статуту та бути підписаними главою держави перебування засудженого.

На цій стадії процес переговорів і укладення двосторонніх угод має найбільш розвинений аспект суддівської правозастосовної практики. Через деякі складнощі, що виникають в процесі правозастосування положень Римського Статуту і правил суду, Президія Суду використовує модель виконання угод, щоб сприяти укладенню двосторонніх договорів. Зміст моделі виконання угод взято з відповідних положень Римського Статуту, правил і регламентів, і додано до практики міжнародних кримінальних трибуналів, спрямованих на конкретний випадок. Коли держава звертається з проханням приєднатися до списку, Голова суду надає для окремих держав-учасниць модель виконання угод.

Для країн, які хочуть приєднатися до списку, процес переговорів настає між відділом Президії з контролю і відповідним відділом зі зв'язків, який був призначений державою-учасником

для аналізу або обговорення – зазвичай це відділ Міністерства юстиції або Міністерство закордонних справ. У разі необхідності, переговорний процес, який виникає на основі моделі виконання рішень, дозволяє державам-учасникам офіційно додати умови щодо входження в список для держав-претендентів. Залежно від внутрішньої системи законодавства держави, угода набуває чинності в момент підписання, або в терміни ратифікації, що визначені національним законодавством. Після будь-яких необхідних внутрішньодержавних процедур договір вступає в силу і його публікують в офіційному журналі Міжнародного кримінального Суду.

Здійснюючи повноваження для призначення держави зі списку для виконання вироку, Президія повинна враховувати принципи справедливого розподілу, які визнані міжнародними договірними стандартами, що регулюють поведінку з ув'язненими. Призначена держава повинна повідомити Суд про прийняте рішення з питання утримання на своїй території засудженої особи. Якщо держава відмовляється, Президія може призначити іншу державу. Якщо держава дає згоду на утримання засудженого, то Суд може направити його до пенітенціарної установи цієї держави, або іншої держави, виходячи з того, що Суд визнає за необхідне.

Коли Суд не може призначити конкретну державу для виконання вироку, то засуджений відбуватиме термін позбавлення волі в спеціально відведеній установі на території приймаючої держави. За таких обставин угода між керівництвом Міжнародного кримінального Суду та приймаючою державою (Угода керівництва) буде регулювати всі умови забезпечення виконання покарання. Угода керівництва передбачає, що у випадках непередбачених обставин посилаються на відповідні положення Римського Статуту та правила, що регулюють нагляд за здійсненням виконання вироку щодо позбавлення волі.

Як тільки держава, де буде виконано вирок суду, приймає всі умови, засудженого доставляють до цієї держави в найкоротші терміни. Секретар Міжнародного кримінального Суду, який працює у цій справі з державою, де буде засуджений, переконується, що все зроблено у межах закону.

Важливо зазначити, що виконання вироку має обов'язкову силу для держави, де буде перебувати злочинець. Держава не може змінити його, або звільнити ув'язненого до закінчення терміну ув'язнення. Виконання вироку підлягає нагляду з боку Суду та має відповідати загальноприйнятим міжнародним договірним стандартам у поведінці з ув'язненими. Ця домовленість є балансом між національним законодавством держави виконання вироку та загальноприйнятими міжнародними стандартами в сфері прав людини.

Суб'єктом злочину агресії завжди є держава. Однак треба чітко визначати суб'єкта відповідальності за злочин агресії, а саме окрему фізичну особу. Будь-яка фізична особа, незалежно від свого політичного статусу або положення, а також військового звання, не звільняється від відповідальності за планування, підготовку, розв'язування та ведення агресії і має понести покарання згідно норм міжнародного кримінального права. Всі особи, причетні до здійснення міжнародного злочину агресії повинні понести індивідуальну відповідальність і їхні справи повинні бути передані Радою Безпеки ООН до Міжнародного кримінального суду для розгляду, або розглянуті Міжнародним кримінальним судом самостійно.

Однак, з огляду на існування в кримінальному праві принципу заборони судити людину двічі за один і той самий злочин, фізична особа, винна у вчиненні злочину агресії, має постати або перед національним судом держави, громадянином якого вона є, або бути виданою Міжнародному кримінальному Судові для розгляду справи. Таке рішення може бути прийняте відповідно до суверенної рівності держав і права кожної держави судити своїх громадян самостійно в тому випадку, якщо є неспростовні докази причетності обвинуваченого до вчинення злочину агресії.

У результаті підписання в 1998 році Римського Статуту державами-учасниками, злочин агресії було внесено в предметну компетенцію юрисдикції Міжнародного кримінального Суду, але механізм застосування міжнародно-правової відповідальності потребує вдосконалення. Удосконалення механізму застосування відповідальності сприятиме зменшенню кількості ухилень від відповідальності за міжнародні правопорушення [5, с. 251].

Незважаючи на виникаючі колізії норм національного кримінального законодавства і положень Статуту МКС, сама процедура реалізації справ є ефективним правовим інструментом, спрямованим на підтримку міжнародного миру та безпеки. Спільна діяльність Міжнародного кримінального Суду і Ради Безпеки ООН дозволяє здійснювати розгляд у справах про міжнародні

злочини і вживати ефективних заходів із протидії таким злочинам. Будучи ключовим компонентом системи міжнародної кримінальної юстиції, Міжнародний кримінальний Суд є одним із найзначніших інститутів міжнародного кримінального права, що постійно розвивається та певною мірою впливає на закономірності в розвитку механізмів розслідування міжнародних злочинів і захисту прав людини на міжнародному та національному рівнях. Але як зазначає К. Важна, сьогодні існує актуальна проблема щодо прийняття на універсальному конвенційному рівні визначення агресії, що сприятиме попередженню міжнародного злочину агресії та підвищенню ефективності боротьби з нею [6, с. 33].

Висновки. Злочини, що підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального Суду, є загрозою для міжнародного миру та безпеки. Величезним досягненням став той факт, що в його юрисдикцію увійшов злочин агресії. Однак в умовах регіональної нестабільності та ускладнення геополітичної обстановки необхідна подальша наукова діяльність із розробки та прийняття міжнародних договорів для вирішення різних практичних питань щодо злочину агресії. Необхідно прийняти єдину конвенцію про заборону агресії в будь-яких формах і проявах, у тому числі кібератак, в якості додаткового джерела норм відповідальності за найтяжчий міжнародний злочин, для більш ефективного виконання заходів покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ортинський В. Л. *Теоретико-правовий аналіз державної кадрової політики Воєнної організації України* // Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Юридичні науки. 2016. № 837. – С. 4–13. 2. Орлов Ю. В. *Кримінально-правові та кримінологічні засади визнання Україною юрисдикції Міжнародного Кримінального Суду* // Вісник кримінологічної асоціації України. 2017. № 1 (15). – С. 128–136. 3. *Щодо участі України в Римському статуті Міжнародного кримінального суду. Аналітична записка* // Національний інститут стратегічних досліджень. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1471>. 4. Єсімов С. С. *Шляхи удосконалення нормативно-правового регулювання в сфері інформаційної безпеки* // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2013. Вип. 11. – С. 73–76. 5. Морозюк Р. *Відповідальність держав у міжнародному праві* // Підприємництво, господарство і право. 2017. №11. С. 249–251. 6. Важна К. А. *Проблеми визначення поняття міжнародного злочину агресії у сучасному міжнародному праві* // Молодий вчений. 2016. № 4.1 (31.1). – С. 30–34.

REFERENCES

Ortyns'kyu V. L. *Teoretyko-pravovyy analiz derzhavnoyi kadrovoyi polityky Voyennoyi orhanizatsiyi Ukrayiny* [Theoretical and legal analysis of the state personnel policy of the Military Organization of Ukraine]. Visnyk Nats. un-tu “L'vivs'ka politekhnika”. Yurydychni nauky. 2016. No 837. pp. 4–13. 2. Orlov Yu. V. *Kryminal'no-pravovi ta kryminolohichni zasady vyznannya Ukrainoyu yurysdyktsiyi Mizhnarodnoho Kryminal'noho Sudu* [Criminal Law and Criminological Principles of Ukraine's Recognition of the Jurisdiction of the International Criminal Court]. Visnyk kryminolohichnoyi asotsiatsiyi Ukrayiny. 2017. NO 1 (15). pp. 128–136. 3. *Shchodo uchasti Ukrayiny v Ryms'komu statuti Mizhnarodnoho kryminal'noho sudu. Analitychna zapyska* [Concerning the participation of Ukraine in the Rome Statute of the International Criminal Court. Analytical note]. Natsional'nyy instytut stratehichnykh doslidzhen'. [Elektronnyy resurs]. Available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/1471>. 4. Yesimov S. S. *Shlyakhy udoskonalennya normatyvno-pravovoho rehulyuvannya v sferi informatsiynoi bezpeky* [Ways to improve regulatory and legal regulation in the field of information security]. Naukovi zapysky L'vivs'koho universytetu biznesu ta prava. 2013. Vol. 11. pp. 73–76. 5. Morozyuk R. *Vidpovidal'nist' derzhav u mizhnarodnomu pravi* [Responsibility of States in international law]. Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo. 2017. No11. pp. 249–251. 6. Vazhna K. A. *Problemy vyznachennya ponyattya mizhnarodnoho zlochynu ahresiyi u suchasnomu mizhnarodnomu pravi* [Problems of Definition of the International Crime of Aggression in Modern International Law]. Molodyy vchenyy. 2016. No 4.1 (31.1). pp. 30–34.

Дата надходження: 04.02.2018 р.